

Поява ведмедя бурого (*Ursus arctos*) у Західному Поліссі: аналіз відомих спостережень

Михайло Франчук¹, Михайло Химин²

¹ Рівненський природний заповідник (Чудель, Україна)

Email: m_franchuk@ukr.net; orcid: 0000-0002-7044-7137

² Національний природний парк «Прип'ять-Стохід» (Любешів, Україна)

FRANCHUK, M., M. KHMYN. The appearance of the brown bear (*Ursus arctos*) in Western Polissia: an analysis of known records. — In 2001–2025, eleven records of the brown bear (*Ursus arctos*) were documented in the territory of Western Polissia of Ukraine (Volyn and Rivne oblasts). Most of the observations occurred during the breeding season, when bears undertake long-distance movements. All bear appearances were recorded coming from the territory of Belarus through corridors within wetland areas (bogs and floodplains). The southernmost record of a bear was documented near the city of Lutsk, whereas the rest of the observations were reported from the frontier. Daily movements were concentrated near settlements, along agrocoenoses, vegetable gardens, and field and forest roads. The dynamics of records indicate the preservation of trans-boundary migration links of the brown bear population between Ukraine and Belarus. The obtained data emphasise the importance of the Polissia protected areas as key sites for the conservation of this species.

Вступ

За даними останнього узагальнення [Дикий & Шквиря 2015], ведмідь у межах Поліського регіону зник з цієї території у 1920–1950-х рр. Його спорадично реєстрували в лісах Волинської обл. [Татаринів 1956]. Останніми десятиліттями сліди поодиноких особин реєстрували в Деснянсько-Старогутському НПП (Середино-Будський район, Сумська обл.) [Клестов et al. 1998; Мерзлікін 2003; Гавриш et al. 2007; Загороднюк & Мерзлікін 2025], в зоні відчуження ЧАЕС [Shkvyrja, Vishnevskiy, 2012; Gashchak 2024; Жила 2024] та, за неперевіреними даними [Жила 1997], у колишніх Дубровицькому і Рокитнівському районах (тепер Сарненському районі) Рівненської обл.

Після наведених вище даних нам відомо лише про одинокі спостереження ведмедя бурого на Західному Поліссі, а саме: на початку 1960-х – одну особину бачили неподалік с. Переброди Сарненського (кол. Дубровицького) районі Рівненської обл., яка зайшла з території Білорусі (повід. О. Денищич); 1984 р. одну дорослу особину бачили на болоті неподалік с. Вежиця, Сарненський (кол. Рокитнівський) районі (повід. І. Кузьмича).

У кінці 1990-х років на Поліссі утворена низка об'єктів природно-заповідного фонду, після чого науковці активізували дослідження фауни регіону, в т. ч. й почали документувати спостереження ведмедя бурого.

Мета роботи — провести узагальнення й аналіз спостережень ведмедя бурого в межах Західного Полісся України за останні 25 років (2000–2025).

Результати та їх обговорення

Дані про реєстрації ведмедя бурого в межах Західного Полісся отримані протягом 2000–2025 рр. шляхом власних спостережень, повідомлень місцевих лісників, егерів, співробітників територій та об'єктів ПЗФ. Кожен факт реєстрації ведмедя ретельно перевіряли, в окремих випадках були підтвердження за допомогою фото і відео фіксації, а також здійснювали проміри слідів. Загалом за результатами згрупованих даних нам відомо про одинадцять фактів реєстрації ведмедя бурого на території Західного Полісся України, хронологію спостережень подаємо далі:

- 05.06.2001 (№ 1 на рис. 3), 1 ос. (сліди), Волинська обл., Луцький (у минулому Ківерцівський) р-н, с. Городище, ДП «Ківерцівське ЛГ», Муравищенське л-во, бачили лісники, потім бачили сліди в лісі (особ. повід. В. В. Сухопора);
- 8–20.06.2001 (№ 2 на рис. 3), 1 ос., Волинська обл., Луцький (у минулому Ківерцівський) р-н, с. Звірів, ДП «Ківерцівське ЛГ», Звірівське л-во, в районі траси Луцьк – Рівне, звідки розвернувся і пішов на північ, за іншими даними дійшов на південь до с. Ботин Луцького р-ну і далі повернув на північ (повід. лісників та особ. повід. В. В. Сухопора);
- травень 2003 р. (№ 3 на рис. 3), 1 ос. (сліди), Волинська обл., Ковельський (у минулому Ратнівський) р-н, с. Кортеліси, Ратнівське ЛМГ, Кортеліське л-во. Особина зайшла з території Білорусі, пізніше повернулася назад, де була застрілена (повід. від лісової охорони);
- червень 2004 р. (№ 4 на рис. 3), 1 ос. (сліди), Волинська обл., Камінь-Каширський р-н, с. Черче, ліс (особ. повід. Я. С. Чмуха);
- червень 2021 р. (№ 5 на рис. 3), 1 ос. (сліди), Волинська обл., Камінь-Каширський (у минулому Любешівський) р-н, с. Сваловичі, ур. Сваловицька дача (лісники та інспектори НПП «Прип'ять-Стохід» зробили фото, за яким А.-Т. Башта підтвердив належність слідів ведмедю);
- червень-липень 2021 р. (№ 6 на рис. 3), 1 ос. (сліди), Волинська обл., Камінь-Каширський (у минулому Любешівський) р-н, с. Люб'язь, чагарники, городи на захід від села (бачили співробітники НПП «Прип'ять-Стохід»);
- 27.05.2021 (№ 7 на рис. 3), 1 ос. (молодий самець), сліди зафіксовані на території масиву Переброди Рівненського природного заповідника (Північне ПНДВ), Рівненська область, Сарненський р-н (рис. 1). Тварина зайшла із території республіканського заказника Альманські болота (республіка Білорусь) в глибоке болотного масиву Переброди на 5 км по піщаним дюнам, а потім повернулася у зворотному напрямку¹. Через декілька днів сліди цієї тварини відмітили місцеві жителі в Столінському районі Берестейської області Білорусі (дані місцевих ЗМІ). Варто зазначити що місцеве населення прикордоння, що межує із Рівненським природним заповідником, під час збирання ягід періодично спостерігають сліди ведмедя на території Білорусі [Антипова *et al.* 2015].

¹ Цит. за: «Літопис природи Рівненського природного заповідника» (Сарни, 2022, том 23).

Рис. 1. Виявлені сліди ведмедя на масиві Переброди Рівненського природного заповідника — піщана дна із біотопом соснових лісів лишайникових: ліворуч; праворуч — сліди на піску. Фото: ліворуч М. Франчук, праворуч — В. Попка, 27.05.2021.

Рис. 2. Ознаки перебування ведмедя біля с. Мульчиці Вараського району Рівненської області, ліворуч — сліди на піщаній дорозі біля городів місцевих жителів; по центру — відбиток передньої лапи; праворуч — відбиток лівої лапи. Фото: В. Лойчик, 27.06.2023.

- 12.08.2021 (№ 8 на рис. 3), 1 ос. (сліди), зафіксовано рух з південного заходу на північний схід, Волинська обл., Камінь-Каширський (у минулому Любешівський) р-н, с. Підкормілля, ліс особ. повід. М. В. Химин);
- червень 2022 р. (№ 9 на рис. 3), місцевий житель спостерігав сліди ведмедя у прикордонній зоні України і Білорусі на дорозі біля с. Ніговиці Вараського (у минулому Зарічненського) р-ну Рівненської області (особ. повід. В. Діковицький);
- 26.06.2023 (№ 10 на рис. 3), неподалік с. Озеро Вараського (у минулому Володимирецького) р-ну Рівненської області, у лісовому масиві місцевими сферами зафіксовано численні ознаки тривалого перебування ведмедя. Ведмідь кормився медом із лісових вуликів. Через значну увагу з боку місцевого населення ведмідь почав переміщуватись у західному напрямку, його сліди фіксували переважно по піщаних дорогах на полях та городах біля сіл Сопачів, Мульчиці, Борова (рис. 2 а), далі його сліди зникли у болотистій місцевості боло-

та Бабів мох, що між Білоозерським масивом Рівненського природного заповідника та Нобельського національного природного парку (згруповані численні відеопідтвердження і фото співробітником Рівненського природного заповідника В. М. Лойчиком). Проміряні сліди, розмір відбитків лап: передня (15х16 см, рис. 2 б), задня (24х15 см, рис. 2 в). Далі за непідтвердженими даними сліди ведмеда бачили у Волинській області.

- 25.02.2025 (№ 11 на рис. 3) спостерігали одну особину у прикордонній зоні між Україною та Білоруссю на північ біля с. Бутове Вараського (у минулому Зарічненського) р-ну Рівненської області (особ. повід. Т. Кривульський).

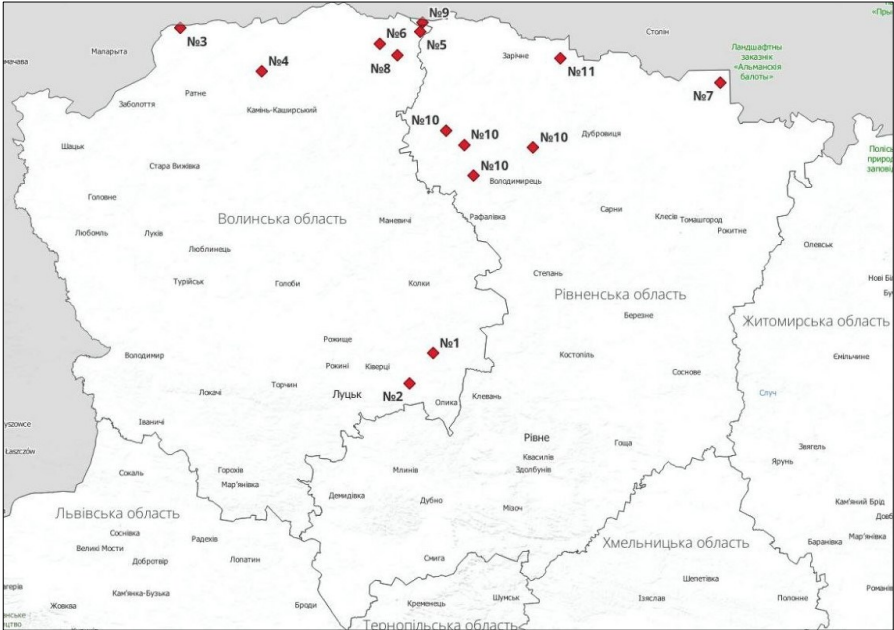

Рис. 3. Картохема спостережень ведмеда на Західному Поліссі за 2001–2025 рр.

Висновки

За результатами аналізу спостережень ведмеда бурого в межах Західного Полісся ми дійшли висновку, що основні реєстрації виду припадають на період сезону розмноження (травень-липень), коли самці у пошуках самок або місць для оселень здійснюють тривалі переходи.

Усі задокументовані переходи зафіксовані з території Білорусі в межах водно-болотних угідь (верхові та перехідні болота та річкові заплави р. Прип'ять та її притоки).

На нашу думку ведмідь періодично траплявся на дослідженій території і раніше, про що свідчать дані реєстрацій у сусідній Білорусі, та інших регіонах Полісся, однак за відсутності достатньої кількості науковців та публікацій зареєстрованих даних, такі спостереження могли лишитися поза увагою.

Подяки

Автори висловлюють вдячність усім причетним спостерігачам ведмеда бурого, які люб'язно надали інформацію для підготовки даної публікації, а саме: В. В. Сухопору, Я. С. Чмуху, В. Попику, В. Дісковичкому, В. М. Лойчику, Т. Кривульському, співробітникам НПП «Прип'ять-Стохід».

Література

- Антипова, Е. А., Л. В. Бачук, И. А. Богданович, [et al.]. 2019. *Трансграничная рамсарская территория «Ольманы-Переброды»*. Минск, 1–300.
- Гаврись, Г. Г., Ю. В. Кузьменко, А. В. Мішта, І. М. Коцержинська. 2007. *Фауна хребетних тварин національного природного парку «Деснянсько-Старогутський»*. Київ, 1–130.
- Дикий, І. В., М. Г. Шквиря (ред.). 2015. *Ведмідь бурий (Ursus arctos): проблеми збереження та дослідження популяції в Україні*. ТОВ "СІК ГРУП Україна, Київ, 1–135.
- Жила, С. М. 1997. Бурій ведмідь (*Ursus arctos* L.) в Українському Поліссі. *Вестник зоології*, **31** (3): 77.
- Жила, С. 2024. Маркування ведмедем (*Ursus arctos*) дерев у Чорнобильському біосферному заповіднику. *Theriologia Ukrainica*, **27**: 78–89. [CrossRef](#)
- Загороднюк, І., І. Мерзлікін. Ведмідь бурий (*Ursus arctos*) у Східному Поліссі в Україні: свідчення відновлення виду в регіоні. *Novitates Theriologicae*, **17**: 63–66. [CrossRef](#)
- Клестов, М. Л., Г. Г. Гаврись, Ю. В. Кузьменко, В. В. Новік. 1998. Нарис фауни хребетних тварин проєктованого національного природного парку «Деснянсько-Старогутський». В кн.: *Актуальні проблеми створення Деснянсько-Старогутського національного природного парку та шляхи їх вирішення. Матеріали науково-практичного семінару*. Київ, 93–102.
- Мерзликін, І. Р. 2003. Некоторые замечания к региональному списку животных, подлежащих особой охране в Сумской области. В кн.: *Проблеми збереження ландшафтного, ценотичного та видового різноманіття басейну Дніпра. До 75-річчя заповідника «Михайлівська цілина»*. СумДПУ ім. А. С. Макаренка, Суми, 144–150.
- Татаринов, К. А. 1956. *Звірі західних областей України (матеріали до вивчення фауни Української РСР)*. Вид-во АН УРСР, Київ, 1–188.
- Gashchak, S. 2024. Annotated review of the mammal fauna in the Chernobyl Biosphere Reserve as of 2023. *Theriology Ukrainica*, **28**: 3–33. [CrossRef](#)
- Shkvyria, M., D. Vishnevskiy. 2012. Large carnivores of the Chernobyl Nuclear Power Plant Exclusion Zone. *Вестн. зоології*, **46** (3): 239–246. [CrossRef](#)

Резюме

ФРАНЧУК, М., М. ХИМИН. Поява ведмеда бурого (*Ursus arctos*) в Західному Поліссі, аналіз відомих спостережень. — За період 2001–2025 років на території Західного Полісся України (Волинська та Рівненська область) задокументовано 11 випадків реєстрації ведмеда бурого (*Ursus arctos*). Основна частка спостережень припадає на репродуктивний період, коли ведмеді здійснюють тривалі переходи. Усі заходи ведмеда зафіксовані з території Білорусі по коридорах що в межах водно-болотних угідь (болота та річкові заплави). Найпівденніший захід ведмеда зафіксований неподалік м. Луцьк, усі інші спостереження зафіксовані в прикордонній зоні. Добові переходи були сконцентровані біля населених пунктів по агроценозам, городам та польовим і лісовим дорогам. Динаміка реєстрацій свідчить про збереження транскордонних міграційних зв'язків популяцій ведмеда в Україні та Білорусі. Отримані дані підкреслюють важливість природоохоронних територій Полісся як ключових ділянок для збереження цього виду.